

RISTO ANTIKAINEN

VARUSMIESTEN ALKOHOLINKÄYTTÖ

Tämän vuoden huhti-toukokuussa *Suomen Gallup Oy* suoritti *Panimoteollisuusliiton* toimeksiannosta haastattelututkimuksen, jolla pyrittiin selvittämään yleisön alkoholin käyttötapoja sekä alkoholipoliittisiin kysymyksiin ja erityisesti keskiolueen liittyviä mielipiteitä. Koko väestöä edustaneen 1965 henkilön suuruisen näytteen ohella muodostettiin tutkimuksen yhteydessä 201 henkilön suuruinen varusmiesnäyte, jonka avulla pyrittiin kartoittamaan varusmiesten juomatapoja ja alkoholiin liittyviä mielipiteitä.

Mainitut 201 haastattelua suoritettiin neljässä varuskunnassa, jotka olivat Dragsvik, Vekaranjärvi, Säkylä ja Oulu. Haastattelut jakautuivat tasaisesti eri varuskuntien osalle. Varuskunnat valittiin tutkimuksen suorittamispaikoiksi lähinnä kahden kriteerin perusteella: ensinnäkin haluttiin mukaan maantieteellisen sijaintinsa suhteen erilaisia varuskuntia ja toiseksi varuskuntia, joissa varusmiesten alkoholijuomien, mm. keskioluen, saantimahdollisuudet eroavat joko päällystön suhtautumisen tai paikan sijainnin takia.

Haastateltavat valittiin umpimähkäisesti kussakin varuskunnassa palvelevien varusmiesten joukosta, ja he edustavat kaikkia

haastatteluajankohtana palvelleita palvelukseenastumiseriä. Mainittakoon vielä, että haastattelut ehdittiin kokonaisuudessaan saattaa päätökseen ennen Alkon myymälähenkilökunnan lakon alkamista.

Seuraavassa tutkimuksen tuloksia on selostettu lähinnä alkoholin käyttötapoja koskevilta osilta, joskin myös varusmiesten mielipiteitä koskevia tuloksia on otettu mukaan jonkin verran. Tutkimustulokset on kokonaisuudessaan julkaistu erillisessä raportissa.

Eräänä tutkimuksen päätarkoituksena oli siis kartoittaa alkoholin käyttötapoja varusmiesten keskuudessa. Mielenkiintoiseksi niiden selvittämisen tekee mm. se, että eräiden seikkojen perusteella voidaan olettaa niiden poikkeavan jonkin verran vastaavan ikäisen muun miesväestön alkoholin käyttötavoista. Tällaisia tekijöitä voisivat olla esim. varusmiesten alkoholin käyttöä ja päihtymystä koskevat erityiskiellot ja -määräykset, heidän käytössään olevien rahamäärien todennäköinen niukkuus, lomien niukkuus yms. Edellisten tekijöiden voidaan olettaa vaikuttavan lähinnä alkoholin käyttöä jarruttavasti. Toisaalta voidaan kysyä, synnyttävätkö varusmiesten muun nuorison elämäntyylistä melko selvästi poikkeavat

olosuhteet painetta, joka saattaisi ilmetä lisääntyneenä alkoholin käyttönä.

Alkoholin käyttötapojen vertailemiseksi muodostettiin varusmiehille vertailuryhmä vastaavan ikäisestä miesväestöstä. Nämä vertailuryhmään kuuluneet miehet saatiin poimimalla tutkimuksen varsinaisesta, koko maan yli 15-vuotiaan väestön käsittäneestä näytteestä kaikki 18—24-vuotiaat miehet. Näitä oli 92 kappaletta.

Juomalaji ja määrä

Varusmiesten alkoholin kulutuksesta ja eri juomatyyppien valinnasta pyrittiin saamaan kuva tutkimalla lähinnä kahden haastatteluja edeltäneen viikon alkoholin käyttöä.

Vastaajille esitettiin ensin eri alkoholijuomatyyppit sisältävä lista ja tiedusteltiin, mitä niistä he muistivat juoneensa kahden viime

viikon aikana. Tämän jälkeen heitä pyydettiin arvioimaan, kuinka monta pulloa tai kuinka suuren osan pullosta he olivat niitä kutakin juoneet.

Taulukossa 1 on esitetty juomatyyppin määrällisen kulutuksen jakautuminen.

Kaiken kaikkiaan varusmiesten ja vastaavan ikäisen muun miesväestön alkoholin käyttötavat näyttivät poikkeavan toisistaan melko vähän.

Vertailuryhmässä oli hiukan enemmän sellaisia, jotka edellisten kahden viikon ajan olivat pysytelleet kokonaan raittiina. Ero ei ollut kovin merkittävä, ja molemmissa ryhmissä käytettiin alkoholia koko väestön keskiarvoa selvästi yleisemmin.

Varusmiehet olivat juoneet väkevää alkoholia hiukan yleisemmin kuin vertailuryhmään kuuluvat; nämä taas olivat juoneet A-olutta hiukan varusmiehiä yleisemmin. Muuten ei eri juomatyyppien käytön yleisyydessä esiintynyt merkittäviä eroja.

Huomattavaa samankaltaisuutta oli myös eri juomatyyppien käyttömäärissä. Kulutus henkeä kohti absoluuttiseksi alkoholiksi laskettuna oli jopa kahden desimaalin tarkkuudella täsmälleen sama, 0,17 litraa absoluuttista alkoholia henkeä kohti.

Selvin ero ryhmien välillä ilmeni olutryhmän kohdalla. Varusmiehet olivat juoneet vertailuryhmää enemmän keskiolutta, kun taas vertailuryhmässä oli juotu henkeä kohti enemmän A-olutta. Tämä ero selittynee osittain niistä suuremmista vaikeuksista, joita nimenomaan varusmiehillä on selviytyä A-oluen lähteille, siis anniskeluravintoloihin ja Alkon myymälöihin; keskiolutta sen sijaan saa lähimmästä baarista tai maitokaupasta, joita useimmissa varuskunnissa on.

Absoluuttisen alkoholin kokonaiskulutuksesta muodostivat keskiolut ja väkevät suurimman osuuden. Niiden molempien keskimääräinen kulutus varusmiestä kohti oli 5,9 cl. Seuraavaksi suurin osuus oli A-oluella.

T a u l u k k o 1. Alkoholin käyttö varusmiesten ja vastaavan ikäisen miesväestön keskuudessa

Kahden viime viikon aikana käytetty juomalaji	Juoneita kaikista		Juotu henkeä kohti ao. ainetta	
	Varusmiehet	Vertailuryhmä	Varusmiehet	Vertailuryhmä
N	198 %	92 %	198 litraa	92 litraa
Pilsneriä	6	10	0,06	0,05
III-olutta	60	59	1,23	1,08
A-olutta	30	34	0,53	0,68
Long drinkiä	4	4	0,04	0,05
Mietoa viiniä	11	8	0,07	0,02
Väkevää viiniä	7	7	0,03	0,01
Muuta väkevää alkoholia ...	42	36	0,15	0,16
Pontikkaa	3	3	0,01	0,02
Spriitä	3	1	0,00	0,00
Sahtia	3	4	0,04	0,06
Kotiviiniä	5	5	0,02	0,02
Jotain korviketta	—	—	—	—
Ei mitään	17	24	.	.
Kulutus henkeä kohti yhteensä absoluuttiseksi alkoholiksi laskettuna	0,17	0,17

Kuivat ja kosteat varuskunnat

Kuten edellä todettiin, erilaiset säännökset rajoittavat edelleen varusmiesten alkoholin käyttöä enemmän kuin normaaliväestöä koskeva alkoholilainsäädäntö. Mm. varusmiehen päihtyneenä esiintyminen on edelleen rangaistava teko aiheuttipa hän häiriötä tai ei. Myös alkoholin hallussapito varuskunta-alueella on kiellettyä.

Mainitut säännökset koskevat tietenkin kaikkia varusmiehiä. Eräässä suhteessa eri varuskuntien alkoholin käytön sallivuudessa ja alkoholin saantimahdollisuuksissa on kuitenkin eroja. Eräissä varuskunnissa on nimittäin mahdollista ostaa keskiolutta joko varuskunta-alueella tai sen välittömässä läheisyydessä sijaitsevista kaupoista tai baareista, ja varusmiehillä on ainakin jonkinlainen lupa nauttia palveluksen ulkopuolella näissä baareissa olutta parin pullon verran.

Tällaisia 'kosteita' varuskuntia ovat mm. Dragsvik ja Vekaranjärvi. Sen sijaan Säkylässä ja Oulussa keskioluen nauttimismahdollisuudet ovat sekä pitempien hankintamatkojen että tiukempien säännösten takia pienemmät. Tutkimuksen yhteydessä pyrittiin vertailemaan näiden 'kuivien' ja 'kosteiden' varuskuntien yleisissä alkoholin käytötavoissa ilmeneviä eroja laskemalla eri juomatyyppien keskimääräiset käyttömäärät ja absoluuttisen alkoholin kokonaiskulutus kummankin varuskuntatyyppin varusmiesten keskuudessa.

Eroja todella ilmeni. Kosteissa varuskunnissa juotiin keskiolutta lähes kaksi kertaa niin paljon kuin kuivissa; edellisissä sitä oli kahden haastatteluja edeltäneen viikon aikana juotu varusmiestä kohti 1,59 l, jälkimmäisissä 0,88 l. Myös A-olutta juotiin edellisissä enemmän kuin jälkimmäisissä. Keskioluen osalta tutkijain etukäteen esittämät arvailut näyttivät siis pitävän paikkansa: siellä missä keskioluen nauttimiseen oli enemmän tilaisuuksia ja suhtautuminen oli sallivampaa, sitä nautittiin selvästi enemmän.

Muiden juomatyyppien käytössä ilmenevät erot sen sijaan olivat jonkin verran odotusten vastaiset. Kosteissa varuskunnissa juotiin nimittäin myös kaikkia muita juomatyypppejä enemmän tai ainakin yhtä paljon kuin kuivissa. Esimerkiksi mietoja viinejä juotiin edellisissä 0,12 l, jälkimmäisissä 0,04 l henkeä kohti. Väkeviä viinejä juotiin taas edellisissä 0,03 l, jälkimmäisissä 0,02 l ja muita väkeviä juomia edellisissä 0,20 l, jälkimmäisissä 0,13 l. Keskioluen käyttö ei siis näyttänyt korvaavan kovin paljon muiden juomien käyttöä.

Absoluuttiseksi alkoholiksi laskettuna juotiin kosteissa varuskunnissa alkoholia yhteensä 23 cl, mutta kuivissa vain 16 cl.

Tässä yleisessä alkoholin käytön runsaudessa ilmenevälle erolle pyrittiin tutkimuksen yhteydessä löytämään jonkinlainen selitys. Valitettavasti näiden eri selitysmahdollisuuksien paikkansapitävyyttä jouduttiin ajan puutteen vuoksi testaamaan saman aineiston puitteissa, jossa selitettävä ero oli havaittu. Lähinnä seuraavat selitykset tuntuivat mahdollisilta. Ensinnäkin ero yleisessä alkoholin käytön runsaudessa saattaisi johtua siitä, että kosteissa varuskunnissa ei ole helpompaa saada vain keskiolutta vaan myös muita alkoholijuomia. Toinen mahdollisuus on että Dragsvikin ja Vekaranjärven varusmiesten alkoholin käyttötavat ovat eronneet Säskylän ja Oulun miesten käyttötavoista jo ennen palvelukseen astumista, ja palveluksen aikaisessa käytössä ilmenevät erot olisivat näin ollen vain heijastusta tästä erosta. Tätä hypoteesia tukee se tieto, että alkoholin käyttötavat poikkeavat maan eri osissa toisistaan, ja varusmiesten tiedetään taas valikoituvan eri varuskuntiin melko voimakkaasti kunkin varuskunnan lähiympäristöstä.

Saatujen tietojen perusteella ei muun alkoholin kuin keskioluen hankkimisen pitäisi olla sen helpompaa Dragsvikissä ja

Vekaranjärvellä kuin Säkylässä ja Oulussa-kaan. Ensiksi mainitun hypoteesin paikkansapitävyys tuntuu siis epätodennäköiseltä. Jälkimmäisen hypoteesin testaamiseksi taas tutkittiin varusmiesten juomatapoja ennen palvelukseenastumista. Haastattelussa vastaajilta näet tiedusteltiin, mitä alkoholijuomia he muistivat nauttineensa vuoden 1970 aikana, ja tätä tietoa käytettiin nyt hyväksi.

Tulokseksi saatiinkin, että Dragsvikissa ja Vekaranjärvellä palvelleet varusmiehet olivat jo vuonna 1970 juoneet selvästi yleisemmin kaikkia eri alkoholijuomatyypppejä kuin Säkylässä ja Oulussa palvelleet miehet. Esim. mietoja viinejä oli edellisistä juonut 48 %, jälkimmäisistä 29 %; väkeviä edellisistä niin ikään 48 %, jälkimmäisistä 33 %. Näyttää siis todennäköiseltä, että yleisessä alkoholin käytössä varuskuntien välillä havaittu ero johtuu enemmänkin varusmiesten valikoitumisesta ja aikaisemmista alkoholin käyttötavoista kuin alkoholin saantimahdollisuuksista. Jo varusmies- ja vertailuryhmän vertaamisessahan havaittiin, ettei varusmiespalvelu näytä juuri vaikuttavan alkoholin kulutukseen. Kahden varuskuntatyyppin vertailu antaa siis niin ikään aihetta olettamukseen, että lähinnä aikaisemmat juomistottumukset säätelevät armeijan aikaistakin kulutusta ainakin juodun määrän ja juomatyyppin osalta.

Keskioluen saannin vaikutus muiden alkoholijuomien käyttöön on mahdollinen,

mutta varmaan tulokseen pääseminen vaatisi aikaisempien juomistottumusten vakioimista.

Hankintatapa ja viikkorytmi

Muusta alkoholin käyttöön liittyvästä käytäytymisestä tutkittiin mm. alkoholin hankintatapoja, juomisen jakautumista eri viikonpäivien osalle sekä juomisseuraa.

Anniskeluravintolat näyttivät olevan varusmiesten tärkein alkoholin lähde. Alkoholin hankinta keskittyi niihin jopa niin voimakkaasti, että muiden hankintatapojen vertailu tuli n-lukujen pienetessä hankalaksi (Taulukko 2). Väkevien alkoholijuomien hankinnassa varusmiehet näyttivät kuitenkin turvautuvan vieraaseen apuun selvästi vastaavan ikäisiä miehiä yleisemmin.

Juomisen jakautumisessa eri viikonpäivien osalle näytti varusmiesten ja vertailuryhmän välillä olevan jonkin verran eroja. Juomisen jakautumista vertailtiin tutkimuksessa juomatyyppittäin. Yleisesti ottaen näytti varusmiesten juominen keskittyvän vertailuryhmää selvemmin viikonloppuihin ja erityisesti lauantaihin. Vertailuryhmässä oli näet alkoholin nauttiminen perjantaisin suunnilleen yhtä yleistä kuin lauantaisin, mutta varusmiesten perjantai ei sen sijaan poikennut juuri tavallisesta arkipäivästä. Viikonloppu alkaa varusmiehillä siis yleensä vasta lauantaina. Juomisen keskittymisen lauantaihin oli varusmiesryhmässä eri-

Taulukko 2. Alkoholijuomien hankintatavat (muualla kuin ravintolassa)

Hankintatapa	Varusmiehet				Vertailuryhmä			
	A-olut	Long drink, mieto/väkevä viini	Muu väkevä alkoholi	Pontikka, sprii, kilju	A-olut	Long drink, mieto/väkevä viini	Muu väkevä alkoholi	Pontikka, sprii, kilju
N	9 %	30 %	45 %	15 %	10 %	9 %	20 %	8 %
Osti itse Alkosta	33	40	36	—	20	22	60	—
Joku muu osti Alkosta..	44	50	47	—	20	22	10	—
Työpaikalta	—	—	—	—	—	—	5	—
Vierailulla, kylässä	22	7	9	13	20	22	10	13
Tuttavalta	—	—	2	40	30	22	10	37
Jostakin muualta	—	3	7	47	10	11	5	50

Taulukko 3. Eräiden alkoholijuomien nauttimisen jakautuminen viimeksi kuluneiden kahden viikon aikana eri viikonpäivien osalle varusmies- ja vertailuryhmässä

Viikonpäivä, jona juonut kahden viime viikon aikana N	Varusmiehet				Vertailuryhmä			
	III-olutta	A-olutta	Long drinkiä, miet./väk. viiniä	Muuta väkevää alkoholia	III-olutta	A-olutta	Long drinkiä, miet./väk. viiniä	Muuta väkevää alkoholia
	118 %	59 %	48 %	83 %	54 %	31 %	21 %	33 %
maanantaina	8	5	4	4	7	10	—	3
tiistaina	12	10	4	7	11	3	—	—
keskiviikkona	25	14	8	5	20	6	5	6
torstaina	5	2	2	1	13	3	10	6
perjantaina	14	12	7	7	28	42	14	48
lauantaina	57	54	58	76	52	58	48	58
sunnuntaina	20	20	17	17	33	32	23	24
ei ilm. viikonpäiviä ...	4	7	—	6	4	6	—	3

tyisen selvää, kun oli kysymys väkevästä juomista.

Kaikkia juomatyypppejä nautitaan keskiolutta lukuun ottamatta anniskeluravintoiloissa. Keskioluen tavallisin nauttimispaikka sen sijaan on baari (Taulukko 3).

Milloin ja missä keskiolutta?

Kuten edellä todettiin, sisältyi tutkimukseen myös kysymyksiä, joissa tiedusteltiin varusmiesten mielipiteitä varusmiesaikana tapahtuvaa alkoholin käyttöä koskevista säännöksistä.

Kysymykseen "Millä tavalla pitäisi keskioluen saanti järjestää varusmiesaikana?" vastasivat varusmiehet seuraavasti:

	Ollut päihtyneenä ed. 12 kk:n aikana			
	Kaikki	Ei ker- taakaan	Alle 4 kertaa	Yli 4 kertaa
N	198	17	41	133
	%	%	%	%
Keskiolutta ei saa nauttia lainkaan varusmiesaikana ..	1	—	—	1
Keskiolutta saa nauttia vain lomilla yksityisoloissa	13	35	15	9
Keskiolutta saa nauttia vain lomilla julkisestikin	21	41	22	17
Keskiolutta saa palveluksen ulkopuolella nauttia pari pulloa päivässä	35	12	44	36
Keskiolutta saa palveluksen ulkopuolella sotilaskodissa nauttia täysin vapaasti	30	12	20	37

Haastatelluista varusmiehistä piti siis 30 % sopivana järjestelynä, että keskiolutta saisi nauttia palveluksen ulkopuolella sotilaskodissa täysin vapaasti. Lisäksi 35 % sallisi keskioluen nauttimisen palveluksen ulkopuolella siten, että päivää kohti saisi juoda enintään pari pulloa. Siis yhteensä 65 % piti sopivana järjestelynä, että keskiolutta saisi juoda varuskunta-alueella palveluksen ulkopuolella ainakin jonkin verran. Jäljelle jäävistä 34 % olisi sallinut keskioluen nauttimisen lomilla ja 1 % toivoi, että keskioluen nauttiminen varusmiesaikana olisi kokonaan kiellettyä.

Oma mielenkiintonsa on sillä asetelmasta ilmi käyvällä seikalla, että mielipiteet oluen sallimisesta näyttävät olevan yhteydessä vastaajan omaan alkoholin käyttöön. Ne, jotka viimeksi kuluneiden 12 kk:n aikana olivat useimmin olleet päihtyneenä, kannattivat selvästi liberaalimpia vaihtoehtoja nauttimista koskevista säännöksistä. Lie-neekin ymmärrettävää, että ne, jotka ennen palvelukseen astumista ovat tottuneet runsaampaan alkoholin käyttöön, tuntevat suu-rempaa painetta nykyisiä, melko tiukkoja säännöksiä kohtaan.

Varusmiehiltä tiedusteltiin myös: "Millä tavalla Teidän mielestänne pitäisi järjestää varusmiesten alkoholin käyttöä koskevat luvat ja kiellot?" Saadut vastaukset merkit-

Taulukko 4. Varusmiesten mielipiteet eri alkoholijuomatyyppien käyttötarkoituksista

Mihin seuraavista tilanteista katsoisitte ... sopivan? N = 198	Keski- olut	A- olut	Miedot viinit	Väkevät viinit	Muut väkevät juomat %
	%	%	%	%	
Unen saaminen	10	6	2	—	4
Rentoutuminen	12	12	10	10	17
Irtautuminen arkipäivästä	3	4	4	9	26
Ikävien asioiden unohtaminen	3	3	3	7	18
Hauskanpito	14	17	16	25	44
Ajan kuluttaminen	25	16	13	10	7
Säryn tai muun vaivan unohtaminen	1	—	1	1	7
Tavan vuoksi	15	6	7	5	6
Hyvän maun vuoksi	4	8	12	5	6
Lämmikkeeksi	1	1	1	2	17
Keskustelun, juttelun virittämiseksi	19	20	15	18	17
Musiikkia kuunneltaessa	10	8	7	5	3
Tv:tä katseltaessa	14	8	5	3	1
Aterialla	29	23	19	5	1
Intiimin yhdessäolon vuoksi	4	4	4	6	7
Jännittyneisyyden laukaisemiseksi	4	6	4	5	17
Itseluottamuksen saamiseksi	2	1	4	6	15
Piristykseksi	4	6	6	4	7

tiin muistiin sanatarkasti. Parannusehdotusten joukossa oli yhteensä 34 % sellaisia, joissa toivottiin alkoholin käyttöä varusmiesaikana koskevien säännösten lieventämistä; oluen käytön sallimista koskevat ehdotukset olivat yleisimpiä. Säännösten tiukentamista toivoi 2 %. Yhteensä 51 % varusmiehistä ilmoitti tämän avovastauskysymyksen kohdalla olevansa nykyiseen tilanteeseen tyytyväisiä.

Mielipiteitä juomien käyttötarkoituksista

Eri alkoholijuomatyyppien käyttöfunktioiden selvittämiseksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, mihin tilanteisiin he katsoivat kunkin juomatyyppin erityisen hyvin sopivan. Varusmiesten antamat vastaukset selviävät taulukosta 4. Pystysarakkeiden prosenttien summa saattaa ylittää sadan, koska vastaajat saivat nimetä useampia tilanteita.

Varusmiehet katsoivat keskioluen sopivan parhaiten ateriajuomaksi ja ajan kuluttamiseen. Myös keskustelun virittämiseen ja hauskanpitoon monet katsoivat sen soveliaaksi. A-oluen käyttöfunktioit olivat varusmiesten mielestä suunnilleen samat kuin III-oluen, samoin mietojen viinien paitsi että niitä nautitaan myös ”hyvän maun vuoksi”. Väkeviä viinejä nautitaan pääasiassa hauskanpidon, keskustelun virittämisen, rentoutumisen, ajan kuluttamisen ja ikävien asioiden unohtamisen vuoksi.

Väkevien juomien käyttöfunktioit sen sijaan poikkeavat selvästi edellisistä. Niitäkin juodaan kyllä hauskan pitämiseksi, mutta myös arkipäivästä irtautumiseksi, lämmikkeeksi, keskustelun virittämiseksi, jännityksen laukaisemiseksi ja itseluottamuksen saamiseksi.

Vertailuryhmässä eri juomatyyppien käyttöfunktioit eivät juuri näyttäneet poikkeavan edellisistä.